

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА**

НОВОСЕЛОВА ВІТАЛІНА ВІТАЛІЇВНА

УДК: 342.56:34.021:316.4(477)(043.3)

**ФОРМУВАННЯ ДОВІРИ ДО СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ В
КОНТЕКСТІ УТВЕРДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ**

Спеціальність: 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2020

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Запорізькому національному університеті,
Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
ЄРМОЛЕНКО Дмитро Олександрович,
Запорізький національний університет,
професор кафедри історії
і теорії держави та права,

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ЛУЦЬ Людмила Андріївна,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
професор кафедри теорії
та філософії права;

доктор юридичних наук, професор,
ШЕВЧЕНКО Анатолій Євгенійович,
Університет державної фіскальної
служби України,
завідувач кафедри теорії, історії права і
держави та конституційного права.

Захист відбудеться «27» листопада 2020 року о 14.00 годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.30 Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан
Свободи, 6, аудиторія 431.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій
бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за
адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «26» жовтня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Олександр Передерій

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Довіра суспільства до судової влади у кризові періоди державного й суспільного розвитку виходить на перший план, стає показником, критерієм оцінки її діяльності і, водночас, атрибутом поступального правового розвитку країни. Високий рівень довіри суспільства до судової влади «вплетений» у механізм функціонування й розвитку держави, гарантує дотримання основоположних принципів судової влади, зокрема справедливості, верховенства права, незалежності, легітимності, самостійності, і навпаки, відсутність довіри ускладнює, а то й унеможлиблює ефективне її функціонування, виконання судових рішень, реформування судової влади у напрямі утвердження європейських стандартів правосуддя.

Дані численних соціологічних досліджень, науковці, вітчизняні й міжнародні експерти, громадяни та інститути громадянського суспільства свідчать про критично низький рівень довіри до судової влади в Україні. Відсутність належного рівня довіри до судової влади визнають і органи судової влади та судді. Зазначене вимагає перегляду традиційних уявлень про засоби відновлення довіри до судової влади в Україні.

Необхідність підвищення рівня довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права підсилює і підписання «Угоди про асоціацію», у преамбулі якої наголошується, що сторони віддані відносинам, які ґрунтуються на спільних цінностях, серед них зокрема: повазі до демократичних принципів, верховенства права, доброго врядування, прав людини і основоположних свобод. Довіра до судової влади розглядається як складник верховенства права на міжнародному та європейському рівнях. Поряд із довірою українського суспільства до судової влади України, українською важливою є і довіра міжнародних інститутів, експертів, зарубіжних інвесторів. Низький рівень довіри з їхнього боку спричиняє не лише негативні політичні, правові, а й економічні наслідки, зокрема відсутність інвестицій. Отже, довіра до судової влади, поряд із чинником політичного, правового, соціального розвитку, стає важливим економічним фактором суспільного розвитку.

Методологічним підґрунтям дослідження теоретико-правових засад формування довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права є науковий доробок вітчизняних і зарубіжних учених, який умовно можна розділити на дві групи: перша група представлена працями вчених, які досліджували загальнотеоретичні аспекти верховенства права, правосуддя, довіри до державних органів, впливу інститутів громадянського суспільства на судову владу, правову культуру, правову свідомість (В. Петришин, В. Лемак, Н. Оніщенко, Ю. Битяк, С. Бобровник, С. Бігун, В. Борденюк, Л. Герасіна, О. Головка, Д. Гудима, С. Гусарев, О. Данильян, О. Дзьобань, Д. Єрмоленко, А. Заєць, Ю. Калиновський, Б. Ковальчук, В. Колодій, В. Колісник, Л. Луць, С. Максимов, С. Погребняк, Т. Подорожна, П. Рабінович, В. Россіхін,

В. Сербюгін, В. Смородинський, О. Тодика, О. Тихомиров, Л. Удовика, І. Яковюк та ін.); друга група охоплює здобутки вчених, які досліджували проблеми судової влади і, зокрема, аспекти довіри до судової влади (В. Бринцев, В. Городовенко, С. Головатий, А. Демічев, В. Долежан, С. Іваницький, А. Ілюхін, О. Капліна, Л. Карназова, Р. Кирилук, О. Кузьменко, С. Лисенков, І. Марочкін, Л. Москвич, С. Мокринський, І. Назаров, О. Овчаренко, Я. Романюк, І. Русанова, О. Святоцький, С. Шевчук, Н. Шукліна, Б. Футей, а також зарубіжних учених таких, як Г. Веллінг, Дж. Лебел, У. Ледерман, П. Лільєквист, Дж. В. Робертс, Дж. Т. Дж. Сенюк, Л. Таль та ін.). Отже, актуальність дослідження теоретико-правових засад формування довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права зумовлена суперечливими реаліями функціонування судової влади в Україні, критично низьким рівнем довіри до судової влади, євроінтеграційним поступом України, необхідністю впровадження європейських стандартів правосуддя, проблемами правової культури українського суспільства в частині зв'язку із функціонуванням судової влади.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація спрямована на досягнення цілей Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015., виконана відповідно до Концепції розвитку електронного урядування в Україні, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 649-р; Концепції розвитку електронної демократії в Україні, схваленої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2017 р. № 797-р. Дисертація виконана в межах Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016 – 2020 роки, затверджених Національною академією правових наук України 03 березня 2016 р., планів наукових досліджень Запорізького національного університету на 2014-2018 рр., на 2015–2019 рр., та спеціальної науково-дослідної теми «Основні напрями реформування законодавства України у контексті європейської інтеграції» (номер державної реєстрації 0104U004048), комплексного наукового проєкту «Основні напрямки удосконалення законодавства України в умовах євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0115U00710).

Тема дисертації затверджена рішенням вченої ради Запорізького національного університету (протокол № 5 від 17.01. 2013 р.) та уточнена рішенням вченої ради Запорізького національного університету (протокол № 11 від 16.06. 2016 р.).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в обґрунтуванні теоретико-правових засад формування довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права.

Для досягнення цієї мети поставлені такі дослідницькі *завдання*:

- на підставі огляду генези осмислення довіри систематизувати наукові підходи до феномену довіри до судової влади у сучасній науці;
- обґрунтувати методологію дослідження довіри до судової влади;
- визначити понятійно-категоріальний апарат дослідження довіри до судової влади;
- дослідити природу, зміст і суб'єктів довіри до судової влади;
- охарактеризувати основні види довіри до судової влади в Україні;
- обґрунтувати функціонування суду присяжних в Україні як важливий складник формування довіри до судової влади;
- проаналізувати й узагальнити сучасний зарубіжний досвід підтримання високого рівня довіри до судової влади;
- обґрунтувати напрями й засоби формування довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері функціонування судової влади в Україні.

Предмет дослідження – теоретико-правові засади формування довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права.

Методи дослідження. Для досягнення наукової об'єктивності результатів, усебічного висвітлення предмета дослідження застосовано комплекс філософських, загальнонаукових, конкретно-наукових підходів та методів пізнання. Серед методологічних підходів, які визначають загальну спрямованість дослідження, виокремлено цивілізаційний, діалектичний, системний, аксіологічний, антропологічний. Цивілізаційний підхід спрямовує на дослідження особливостей підтримання високого рівня довіри до судової влади в сучасних зарубіжних країнах з урахуванням культурних, соціальних, психологічних, історичних, правових особливостей (підрозділ 3.1). При визначенні джерел довіри до судової влади, її відновлення, формування, збереження домінуючим було використання основних положень діалектичного підходу (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.2). У роботі використовувалися загальнонаукові принципи (історизму, єдності логічного та історичного, об'єктивності, детермінізму, конкретності) і методи, серед них зокрема: системний і структурний – для висвітлення внутрішньої будови судової влади і судової системи (підрозділ 1.3), виокремлення й характеристики різних видів довіри до органів судової влади (підрозділи 2.1, 2.2); функціональний – для розкриття внутрішніх і зовнішніх взаємовпливів між інститутами судової влади й громадянського суспільства, взаємозв'язку правової культури суб'єктів громадянського суспільства й носіїв судової влади (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.2); типологічний – для розмежування різних видів довіри до судової влади (підрозділи 2.1, 2.2); статистичний – для характеристики кількісних показників, які відображають рівень довіри до судової влади різних категорій суб'єктів в Україні та зарубіжних країнах (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2). У роботі також застосовано аксіологічний, антропологічний, герменевтичний, комунікативний підходи. Серед

конкретно-наукових підходів і методів використовувались: доктринальний, формально-юридичний (підрозділи 1.2, 1.3, розділ 2, підрозділ 3.2), порівняльно-правовий (підрозділи 2.3, 3.1) та ін.

Джерельну базу дослідження склали нормативно-правові акти України, міжнародно-правові документи, наукові праці фахівців, матеріали науково-практичних конференцій, семінарів, аналітичні довідки.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнення практичної діяльності судових органів, довідкові видання, соціологічні опитування, статистичні дані, рейтинги, індекси, експертно-аналітичні, соціологічні дослідження, що здійснюються науково-дослідними інститутами, організаціями (міжнародними і національними).

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена як сукупністю поставлених завдань, так і способами їх виконання. Дисертаційна робота є одним із перших у вітчизняній науці комплексним дослідженням теоретико-правових засад формування довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права. У дисертації висунуто й обґрунтовано низку важливих для юридичної науки положень, висновків і узагальнень, основними з яких є такі:

уперше:

- обґрунтовано природу й зміст довіри до судової влади, які визначаються синкретичною єдністю соціальних, етичних, культурних, історичних, психологічних, когнітивних, правових складників;

- запропоновано авторську інтерпретацію поняття «формування довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права», яке тлумачиться як цілеспрямований процес діяльності суб'єктів судової влади і громадянського суспільства та полягає у розширенні й поглибленні відкритості, гласності й підзвітності судової влади перед суспільством, з одного боку, розширенні напрямів і форм комунікації громадянського суспільства із судовою владою, активізацію їх правокультурної, правопросвітницької, правовиховної роботи, з іншого, спрямованої на утвердження принципу верховенства права й правосуддя в Україні, підвищення рівня правової культури українського суспільства;

- виокремлено та охарактеризовано три основні періоди у генезі наукового осмислення довіри до судової влади як соціально-правового явища;

- доведено соціальну, інструментальну й власну цінність довіри до судової влади які належать до сфери повинності, нормативності, цілей і сенсів;

- на основі використання низки критеріїв виокремлено й охарактеризовано види довіри до судової влади: 1) за суб'єктами довіри; 2) за об'єктом довіри; 3) за часом, тривалістю довіри;

удосконалено:

- положення, що довіра до судової влади є різновидом довіри до органів державної влади, характеризується спільними і відмінними рисами, останні визначаються основоположними принципами судової влади та їх реалізацією;

– висновок, що довіра до судової влади є одним із проявів правової культури українського суспільства як системи правових цінностей та ідеалів, що відображають рівень правового розвитку суспільства, і має прояв на трьох рівнях: інтелектуальному, емоційно-психологічному, поведінковому рівнях; *дістали подальшого розвитку:*

– положення про методологію дослідження довіри до судової влади в контексті утвердження принципу верховенства права, яка, поряд із філософсько-світоглядними підходами, загальнонауковими й спеціально-науковими методами й засобами пізнання, охоплює здобутки філософії права, юридичної антропології, галузевих юридичних наук, а також окремі положення філософії пізнання, соціальної філософії, психології, соціології, культурології, політології в частині природи й змісту феномену довіри;

– висновки, що функціонування суду присяжних є проявом справжнього народовладдя та важливим інститутом громадянського суспільства, який характеризує відкритість, підзвітність судової влади перед суспільством і громадянами, свідчить про демократичний характер судочинства, сприяє підвищенню авторитету судової влади в країні, формуванню більш високого рівня довіри;

– положення, що довіра до судової влади у зарубіжних країнах визнається потужним чинником і джерелом стабільного суспільного і правового розвитку, позитивно впливає на функціонування судової влади в країні, зумовлена особливостями правової культури і правового менталітету, ґрунтується на цілеспрямованій, систематичній, комплексній діяльності органів судової влади за участі інститутів громадянського суспільства та має динамічний характер, спільні й відмінні риси, які визначаються відмінностями в правовому, політичному, культурному, історичному розвитку цих країн, особливостями їх судових систем.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації сформульовано й обґрунтовано положення, висновки і пропозиції, які можуть бути використані у: науково-дослідній діяльності для подальшої розробки теоретичних і прикладних проблем формування довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права, удосконалення правової культури українського суспільства, реформування судової влади в Україні в контексті утвердження європейських стандартів судочинства (акт впровадження Запорізького національного університету від 18 травня 2017 р. та 03 березня 2020 р.); правотворчій та правозастосовній діяльності низка положень і пропозицій може стати частиною заходів, спрямованих на оновлення вітчизняного законодавства у сфері функціонування судової влади, запобігання й протидії корупції, формування правової культури українського суспільства загалом, окремих його груп зокрема (правової культури присяжних і народних засідателів, учасників судових процесів, суб'єктів правозахисних громадських об'єднань), методологічних підходів щодо забезпечення гласності, прозорості, підзвітності судової влади перед суспільством, організації та проведення активної інформаційної політики органів судової влади згідно з

європейськими стандартами правосуддя (акт впровадження Апеляційного суду Запорізької області від 10 листопада 2017 р.; акт впровадження Запорізького апеляційного суду від 16 червня 2020 р.): навчальному процесі: матеріали можуть бути використані при підготовці навчально-методичних матеріалів з теорії держави та права, судових та правоохоронних органів України, порівняльного правознавства, філософії права та викладанні відповідних навчальних дисциплін у вищих навчальних закладах України (акт впровадження Запорізького національного університету від 18 травня 2017 р. та 03 березня 2020 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації обговорювались на засіданнях кафедри історії і теорії держави та права Запорізького національного університету, а також оприлюднені на 11 міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, «круглих столах», наукових семінарах, серед них: міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Ужгород, 11–12 жовтня 2012 р.); «Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу» (м. Херсон, 14–15 червня 2013 р.); «Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації: реалії та перспективи» (м. Київ, 11–12 квітня 2014 р.); «Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку» (м. Суми, 17–18 травня 2014 р.); «Правоохоронна функція держави: теоретичні, методологічні та історико-правові проблеми» (м. Харків, 25 квітня 2014 р.); «Запорізькі правові читання» (м. Запоріжжя, 25 травня 2015 р.; 19–20 травня 2020 р.); «Актуальні питання державотворення та правотворення в Україні» (м. Запоріжжя, 05 жовтня 2016 р.); «Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє» (м. Одеса, 19 травня 2017 р.); на Всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Одеські юридичні читання» (м. Одеса, 10–11 листопада 2017 р.); «Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів» (м. Запоріжжя, 20 листопада 2019 р.). Тези та доповіді з наведених конференцій опубліковано.

Публікації. Основні положення і висновки дисертації викладено у 18 наукових працях, із них 1 розділ у зарубіжній колективній монографії (видавництво SENSE), 6 статтях (у т.ч. в 1 зарубіжному), 11 тезах виступів на науково-практичних конференціях різних рівнів.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що об'єднують вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (559 найменувань) і додатків. Загальний обсяг дисертації складає 281 сторінка (11, 5 друкованих аркушів), із яких основного тексту – 220 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, мету, окреслено завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, сформульовано положення та висновки, що становлять наукову новизну роботи, доведено практичне

значення отриманих результатів, наведено дані про апробацію основних результатів дослідження, публікації, структуру та обсяг дисертації.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження довіри до судової влади» містить три підрозділи, у яких охарактеризовано історію осмислення феномену довіри у сучасній науці, стан розробки теми, виявлено аспекти досліджуваної теми, що потребують більш детального вивчення в контексті формування довіри до судової влади в Україні, розкрито й обґрунтовано методологічний інструментарій дослідження.

У підрозділі 1.1. «Гене́за осмислення феномену довіри до судової влади у сучасній науці» розглянуто й охарактеризовано генезу та сучасний стан наукового осмислення феномену довіри та довіри до судової влади, особливостей його інтерпретацій у контексті принципу верховенства права.

У генезі наукових розробок феномену довіри виокремлено три основні періоди осмислення довіри до судової влади як соціально-правового явища, а саме: 1) аналіз довіри як соціально-правового, культурного й психологічного явища, яке виявляється щодо соціальних систем, стосовно персоніфікованих осіб і охоплює період з античності до Нового часу; 2) період осмислення довіри як соціально-правового явища стосовно суспільних і державних інститутів, складником яких є довіра до судової влади, довіра до права й закону та охоплює період з Нового часу і до кінця XX ст.; 3) період дослідження довіри до судової влади як самостійного явища, насамперед, у контексті її легітимності й транспарентності й охоплює період з початку XXI століття і донині. Уперше довіру до судової влади і суддів виокремив Гегель, який пов'язав її з процесами гласності, публічності судочинства, судом присяжних та виокремив загальну довіру всього суспільства до суду й індивідуальну довіру до суддів. У період Нового й Новітнього часу простежується активізація наукового осмислення довіри у зв'язку з суспільною солідарністю, легітимністю як ключовими характеристиками розвинутого громадянського суспільства; механізму соціального контролю й засобу мінімізації соціальних ризиків; запоруки порядку, стабільності, безпеки й соціального прогресу.

У підрозділі 1.2. «Методологія дослідження довіри до судової влади» обґрунтовується вибір методології дослідження та здійснюється адаптація методологічних підходів, загальнонаукових та інших методів щодо предмета, мети і завдань дисертації.

Доведено, що доцільність використання цивілізаційного підходу зумовлена, насамперед, культурною багатоманітністю чинників довіри до судової влади та її проявів. Цивілізаційний підхід спрямовує на визначення спільних і відмінних для довіри культурних, соціальних, психологічних, історичних, правових рис. Згідно з фундаментальними законами діалектики, формування довіри до судової влади зумовлене низкою суперечностей, характеризується певним співвідношенням кількісних і якісних характеристик, переходом від одного рівня довіри до іншого. Серед загальнонаукових методів пізнання важливу роль відіграли системний і структурний підхід для висвітлення внутрішньої будови судової влади і

судової системи, виокремлення її характеристики різних видів довіри до органів судової влади; функціональний – для розкриття внутрішніх і зовнішніх взаємовпливів між елементами судової влади й громадянського суспільства, взаємозв'язку правової культури суб'єктів громадянського суспільства й носіїв судової влади; типологічний – для розмежування різних видів довіри до судової влади; статистичний – для характеристики кількісних показників, які відображають рівень довіри до судової влади різних категорій суб'єктів, у різних країнах. У роботі також застосовано аксіологічний підхід при дослідженні процесу формування довіри до судової влади в Україні; антропологічний – щодо визначення ролі довіри до судової влади для людини, її гідності; герменевтичний – при визначенні понятійного апарату дослідження; комунікативний – у дослідженні інтегративно-комунікативних зв'язків як у межах судової системи, так і з інститутами громадянського суспільства.

Підрозділ 1.3. «Понятійно-категоріальний апарат дослідження довіри до судової влади» присвячено уточненню змісту основних понять, які формують основу дослідження. На підставі аналізу наукових джерел, автор визначає та розмежовує такі поняття, як: довіра до судової влади, громадськість, судова влада, судова система, правосуддя, судочинство, легітимність, верховенство права. Акцентовано увагу, що понятійний апарат дослідження в подальшому доповнюється такими поняттями, як «правова свідомість», «правова культура», «відкритість», «прозорість», «транспарентність», «гласність судового процесу».

Автор розмежовує вузьке й широке тлумачення довіри до судової влади, характеризує недовіру до судової влади як протилежність довіри, її чинники; статичне й динамічне тлумачення судової влади, їх переваги й недоліки; розмежовує поняття легітимність судової влади й довіра до судової влади, правосуддя й судочинство. Особлива увага приділяється поняттю «верховенство права». Наголошується, що в розумінні значення і ролі верховенства права для формування довіри до судової влади в Україні до уваги необхідно брати тлумачення верховенства права у міжнародних правових актах таких органів, як РЄ, ООН, ПАРЕ, КРЕС, Венеційська комісія, рішення ЄСПЛ, ОБСЄ; чинне вітчизняне законодавство; тези й положення, обґрунтовані відомими вченими, зокрема такими, як: С. Головатий, В. Городовенко, А. Заєць, О. Зайчук, М. Козюбра, А. Колодій, В. Лемак, Л. Луць, В. Маляренко, І. Марочкін, Н. Оніщенко, О. Петришин, С. Погребняк, П. Рабінович, В. Сergyгін, О. Скрипнюк, В. Стефанюк, В. Тацій, В. Шаповал, С. Шевчук, Ю. Шемшученко та інші.

Розділ 2 «Загальнотеоретична характеристика засад довіри до судової влади в Україні» складається з трьох підрозділів і має на меті визначення природи й змісту довіри до судової влади, конкретизацію й загальнотеоретичну характеристику основних видів довіри до судової влади, обґрунтування ролі суду присяжних у формуванні довіри до судової влади в Україні.

У підрозділі 2.1. «Природа, зміст і суб'єкти довіри до судової влади» на основі аналізу природи й змісту довіри автор доводить, що довіра до судової влади – це комплексне, соціально-правове явище, природа і зміст якого визначаються синкретичною єдністю соціальних, етичних, культурних, історичних, психологічних, когнітивних, правових складників.

Особлива увага приділяється виокремленню й характеристиці видів довіри до судової влади за суб'єктами довіри, а саме: суспільна (узагальнена) довіра українського суспільства, довіра громадськості до судової влади як однієї з гілок державної влади, яка співвідноситься з довірою до законодавчої та виконавчої влади; довіра міжнародної спільноти; довіра окремих груп – довіра фахівців (експертів, адвокатів, науковців, членів правозахисних громадських організацій тощо); індивідуальна довіра, що розмежовується на довіру осіб, які мають досвід участі у судових процесах; довіра осіб, які не мають такого досвіду. Наголошується, що у різних видах довіри за суб'єктами різну роль відіграють змістовні складники довіри. Так, у суспільній довірі домінують соціальний, культурний, психологічний складники; у довірі міжнародних інститутів, експертів, окремих груп фахівців домінує когнітивний і правовий складники; довіра окремих осіб залежить від їхнього досвіду участі у судових процесах (за умови участі рівень довіри є вищим). Поряд із проблемами у функціонуванні судової влади, недовіра до судової влади значною мірою пов'язана із поширенням у правовій культурі українського суспільства правового нігілізму, правового інфантилізму, правового дилетантизму й правової демагогії, загальним рівнем правової культури українського суспільства. Автор акцентує увагу на тому, що довіра до судової влади з боку міжнародних інститутів, експертів і спільноти відіграє важливу роль у сприйнятті України світовим співтовариством як демократичної держави, яка дотримується принципу верховенства права, є гідним партнером співпраці і, водночас, позитивно впливає на підвищення довіри з боку українського суспільства. Довіра до судової влади окремих груп – фахівців (експертів, адвокатів, науковців, членів правозахисних громадських організацій) значною мірою формує підґрунтя узагальненої довіри українського суспільства та характеризується наявністю більш широких важелів впливу на судову владу в частині забезпечення її підзвітності українському суспільству. Спільним для різних видів довіри за суб'єктами є низький рівень правової свідомості й правової культури.

У підрозділі 2.2. «Загальнотеоретична характеристика основних видів довіри до судової влади» на основі використання низки критеріїв розмежовано й охарактеризовано різні види довіри до судової влади за об'єктом довіри, а саме: довіра до судів і їх суддів (місцевих і апеляційних судів, Верховного суду, Вишого антикорупційного суду, Конституційного Суду України); довіра до Європейського суду з прав людини; довіра до окремих судових органів і суміжних інститутів (довіра до органів суддівського самоврядування, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії, органів виконання рішень суду, Громадської ради

добросовісності, державних службовців і працівників суду). Підґрунтям довіри до судової влади за об'єктами є рівень реалізації повноважень, професіоналізму й добросовісності суддів, подолання корупції, ставлення з боку органів судової влади, суддів, державних службовців і працівників судів до громадян (як учасників судових процесів, як активних громадян), рівня відкритості, прозорості, гласності й рівня комунікації з громадянським суспільством. За часом, тривалістю довіри до судової влади автор виокремлює та характеризує такі види: стійка (традиційна) та нестійка (інерційна, авансована) довіра. Зазначені види довіри визначаються соціальними, історичними, культурними, психологічними, когнітивними, правовими чинниками та мають свої особливості щодо змісту, проявів, проблем формування й збереження.

У підрозділі 2.3. «Функціонування суду присяжних в Україні як важливий складник формування довіри до судової влади» автор доводить, що функціонування інституту суду присяжних є проявом справжнього народовладдя та важливим інститутом громадянського суспільства, який характеризує відкритість, підзвітність судової влади перед суспільством і громадянами, свідчить про демократичний характер судочинства, сприяє підвищенню авторитету судової влади в країні, формуванню більш високого рівня довіри. Залучення громадян до здійснення правосуддя і наділення їх повноваженнями судді під час розгляду і вирішення справ ставить питання щодо змісту, спрямованості, рівня правової культури присяжних, народних засідателів, чинників що її зумовлюють. Належне функціонування суду присяжних в Україні позитивно впливає на формування довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права.

Наголошується, що на відміну від процесу відновлення довіри до судової влади як одностороннього процесу, суб'єктом якого є судова влада та її органи і спрямованим на повернення до існуючого в минулому рівня довіри до судової влади, формування довіри до судової влади є двостороннім цілеспрямованим процесом, суб'єктом якого є органи судової влади та інститути громадянського суспільства.

Розділ 3 «Напрями й засоби формування довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права».

Підрозділ 3.1. «Сучасний зарубіжний досвід підтримання високого рівня довіри до судової влади» присвячено аналізу й узагальненню досвіду підтримання високого рівня довіри суспільства до судової влади в таких країнах, як Велика Британія, США, Канада, ФРН, Швеція, Сингапур, Польща. Аналіз засвідчив, що в цих країнах велика увага приділяється довірі, її вивченню, пошуку й обґрунтуванню напрямів і засобів її підтримання. Спільними рисами у підтриманні високого рівня довіри до судової влади в цих країнах є: періодичні емпіричні зрізи довіри, узагальнення їх результатів; пошук нових комплексних форм і засобів підтримання довіри, основою яких є відкритість і прозорість судової влади та допомога людям у розв'язанні їхніх проблем; тісний зв'язок і зумовленість довіри особливостями правової і судової систем, загальними історичними, культурними, моральними

особливостями, правовою свідомістю, правовою культурою громадян; високі вимоги до підготовки, добору суддівського корпусу, незалежності суддів, система їх покарань і звільнень; об'єктивність, гласність і прозорість судових процесів та ін.

У підрозділі 3.2. «Напрями й засоби формування довіри до судової влади в Україні» акцентовано увагу на те, що теоретико-правові засади формування довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права ґрунтуються на теорії «соціального становлення», методі «контрольованого еkleктизму» і моделі «цивілізаційних здібностей», природі й змісті довіри до судової влади, єдності її соціального, етичного, культурного, історичного, психологічного, когнітивного та правового складників. Автор наголошує, що формування довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права іманентно пов'язане з підвищенням рівня правової свідомості й правової культури українського суспільства, ґрунтується на підвищенні відкритості, прозорості й підвітності судової влади перед громадянським суспільством, з одного боку, активізації діяльності інститутів громадянського суспільства, експертів у діяльності судової влади як щодо вимог, що висуваються до суддів і кандидатів у судді (їхньої доброчесності, відповідності їхньої поведінки високим стандартам поведінки, вимогам суддівської етики), так і відносно суб'єктів, які здійснюють оцінку діяльності суддів, високого рівня їхньої правової культури; розширенні та поглибленні форм комунікації між судовою владою і громадськістю в умовах інформаційного суспільства.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове розв'язання наукового завдання, що полягає в обґрунтуванні теоретико-правових засад формування довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на розв'язання зазначеного завдання. Найсуттєвішими з них є такі:

1. Довіра до судової влади є різновидом довіри як соціального явища, яке упродовж тривалого часу є предметом уваги науковців у різних галузях соціальних наук, зокрема в соціальній філософії, політології, психології, культурології, антропології, соціології, державному управлінні. У межах цих наук накопичено значний масив знань про природу, зміст, роль довіри у суспільстві, який формує підґрунтя дослідження довіри до судової влади. Як складне, комплексне явище, довіра відображає соціальні, культурні, історичні, етичні, психологічні, когнітивні, правові аспекти. Аналіз наукових джерел засвідчив, що довіра до судової влади упродовж тривалого часу не виокремлювалася, а досліджувалася в контексті довіри до права, закону, держави у межах філософії права. Вперше до проблем довіри до правосуддя звернулися у період Нового часу. Гегель був одним із перших мислителів, який безпосередньо звернувся до осмислення феномену довіри у праві,

позитивному праві та безпосередньо правосудді. У періоди суспільних трансформацій, втрати довіри до органів державної влади проблеми збереження, відновлення довіри до державної влади загалом цілому та їх наукове осмислення активізуються.

2. Узагальнення й систематизація наукових джерел дають підстави виокремити кілька основних напрямів і аспектів дослідження довіри в сучасній вітчизняній та зарубіжній юридичній науці: 1) філософсько-правові й теоретико-правові дослідження довіри до права, державної влади, правосуддя; 2) у конституційному праві довіра розглядається щодо органів та інститутів державної влади загалом, судової влади зокрема, конституційної легітимності засад реформування судової влади; 3) в адміністративному праві – довіра щодо органів державної влади, у контексті принципу захисту легітимних очікувань; 4) у цивільному та цивільно-процесуальному праві – крізь призму принципів справедливості, добросовісності, розумності; свободи договору; зобов'язального права; 5) у кримінальному й кримінально-процесуальному праві – дослідження довіри як способу вчинення злочину; 6) у міжнародному праві – в контексті довіри до міжнародних правових інститутів і органів, національних держав, міжнародного економічного права та збільшення інвестицій. У межах науки судові й правоохоронні органи довіра до судової влади досліджується: крізь призму легітимності судової влади загалом, у контексті реформування судової влади в Україні; у зв'язку з інститутом суду присяжних; принципів судової влади; діяльності судових і правоохоронних органів.

3. Грунтуючись на положенні, що довіра до судової влади є одним із різновидів довіри до соціального явища, доведено, що методологія дослідження, яка поряд із філософсько-світоглядними підходами, загальнонауковими й конкретно-науковими методами й засобами пізнання, охоплює здобутки філософії пізнання, філософії права, юридичної антропології, галузевих юридичних наук, а також окремі положення соціальної філософії, психології, соціології, культурології, антропології, політології в частині природи й змісту феномену довіри.

4. Понятійно-категоріальний апарат дослідження теоретико-правових засад формування довіри до судової влади в Україні у контексті утвердження принципу верховенства права охоплює низку понять, які, з одного боку, відображають сферу функціонування судової влади (судова влада, судова система, правосуддя, судочинство, верховенство права, легітимність), а з іншого – сферу правової культури суспільства (суспільна довіра/недовіра до судової влади, правова свідомість, правова культура, правовий менталітет, правове виховання, правомірна поведінка, правопросвітницька діяльність), важливим проявом якої є довіра до судової влади як соціально-правового явища.

5. Природа і зміст довіри до судової влади визначаються синкретичною єдністю соціального, етичного, культурного, історичного, психологічного, когнітивного, правового складників, які формують підґрунтя теоретико-

правових засад її формування в контексті утвердження принципу верховенства права в Україні.

6. Обґрунтовано соціальну, інструментальну й власну цінність довіри до судової влади які належать до сфери повинності, нормативності, цілей, сенсів (соціальна цінність довіри до судової влади виражається в здатності вносити стабільність, упевненість суспільства й громадян у ефективності діяльності судової влади в країні, забезпечувати правосуддя, бути соціально-правовим капіталом у суспільстві; інструментальна цінність полягає в тому, що особи, у разі потреби, в судовому порядку захищають свої права та інтереси, виконують судові рішення; власна цінність полягає в тому, що довіра до судової влади виступає як критерій, показник і загальне мірило ефективності, компетентності діяльності судової влади, правосудності її рішень).

7. На основі використання низки критеріїв можна виокремити різні види довіри до судової влади: 1) за суб'єктами довіри: 1.1) суспільна довіра (довіра українського суспільства, довіра громадськості) до судової влади як однієї з гілок державної влади, яка співвідноситься із довірою до законодавчої та виконавчої влади; 1.2) довіра міжнародної спільноти; 1.3) довіра окремих груп – довіра фахівців (експертів, адвокатів, науковців, членів правозахисних громадських організацій тощо); 1.4) індивідуальна довіра (довіра окремих осіб), що розмежовується на довіру осіб, які мають досвід участі у судових процесах; довіра осіб, які не мають такого досвіду; 2) за об'єктом довіри: 2.1) довіра до судів і їх суддів (місцевих і апеляційних судів, Верховного суду, Вищого антикорупційного суду, Конституційного суду України); 2.2) довіра до Європейського суду з прав людини; 2.3) довіра до окремих судових органів і суміжних інститутів (довіра до органів суддівського самоврядування, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії, органів виконання рішень суду, Громадської ради доброчесності, державних службовців і працівників суду); 3) за часом, тривалістю довіри: 3.1) стійка (традиційна); 3.2) нестійка (інерційна, авансована). Зазначені види довіри мають спільні риси й, водночас, свої особливості (щодо змісту, проявів, чинників і проблем формування).

8. Довіра до судової влади є одним із проявів правової культури українського суспільства як системи правових цінностей та ідеалів, що відображають стан (рівень) правового розвитку членів суспільства і мають прояв на трьох рівнях: інтелектуальному, емоційно-психологічному і поведінковому, забезпечують їх правомірну поведінку і правомірну діяльність. На інтелектуальному рівні довіра як складник правової свідомості й правової культури суспільства відображає знання законодавства, правову обізнаність і поінформованість; на емоційно-психологічному рівні – утілюється в позитивному ставленні до права та переконаності громадян у необхідності й соціальній корисності законів, режиму законності й правопорядку; на поведінковому рівні – передбачає уміння користуватися правовими засобами – законами та іншими актами в практичній діяльності, уміння дотримуватися заборон, використовувати права, виконувати

обов'язки, захищати права, свободи, законні інтереси, у тому числі судовими засобами.

9. У формуванні довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права головну роль відіграє правова активність як найвищий і найскладніший прояв правової культури, і полягає в свідомій, активній, відповідальній діяльності громадян у напрямі підвищення прозорості й підзвітності судової влади перед українським суспільством, з одного боку, відкритості, гласності, активній комунікації органів судової влади з інститутами громадянського суспільства, за умови дотримання європейських стандартів судочинства, з іншого. Така діяльність передбачає різні форми для громадськості, серед них, зокрема: участь у правозахисній діяльності громадських об'єднань, у спільних заходах, що проводяться органами судової влади й інститутами громадянського суспільства, правовиховна й правопросвітницька діяльність. Позитивне значення має лише та правова активність, яка ґрунтується на знаннях і розумінні процесів функціонування судової влади, унеможливує прояви правової демагогії, правового догматизму, правового дилетантизму. Основними формами правової активності для органів судової влади є проведення брифінгів, конференцій, відкритих лекцій, різних форм правопросвітницької і правовиховної діяльності. Серед суб'єктів, які найбільшою мірою впливають на формування довіри до судової влади слід виокремити: учасників судових процесів, присяжних і народних засідателів, членів правозахисних громадських організацій.

10. Дослідження сучасного зарубіжного досвіду підтримання високого рівня довіри до судової влади засвідчило, що довіра суспільства загалом, окремих її суб'єктів визнається потужним чинником і джерелом стабільного суспільного й правового розвитку, позитивно впливає на функціонування судової влади в країнах, сприяє формуванню відчуття соціальної єдності. Аналіз і узагальнення досвіду підтримання високого рівня довіри суспільства до судової влади в таких країнах, як Велика Британія, США, Канада, ФРН, Швеція, Сингапур, Польща засвідчили, що в цих країнах велика увага приділяється довірі, її вивченню, пошуку й обґрунтуванню напрямів і засобів її підтримання. Попри відмінності в функціонуванні правових і судових систем цих країн, складність і суперечливість сучасного етапу суспільного розвитку спричиняє зниження загального рівня довіри до державної влади загалом, судової – зокрема. Зазначене спонукає до пошуку нових форм і засобів підтримання довіри до судової влади.

11. Спільними рисами у підтриманні високого рівня довіри до судової влади є: періодичні емпіричні зрізи довіри, узагальнення їх результатів; пошук нових комплексних форм і засобів підтримання довіри, основою яких є відкритість і прозорість судової влади та допомога людям у розв'язанні їхніх проблем; тісний зв'язок і зумовленість довіри до судової влади особливостями правової і судової систем, загальними історичними, культурними, моральними особливостями, правовою свідомістю, правовою культурою і правовим менталітетом громадян; високі вимоги до підготовки,

добору суддівського корпусу, незалежності суддів, система їх покарань і звільнень; об'єктивність, гласність і прозорість судових процесів; подолання проблем системної корупції в судовій системі; активізація впровадження електронного судочинства; он-лайн трансляція судових процесів; простота і ясність викладу судових рішень; дотримання термінів розгляду справ у судах; доступність правосуддя; належне ставлення співробітників суддів до громадськості; виконання судових рішень; рівність перед законом; функціонування суду присяжних; активна комунікація судів і ЗМІ; зростання ініціативи судів у комунікативних процесах з громадськістю і ЗМІ; захист репутації судової влади; повага до судової влади й суддів з боку суб'єктів державної влади, політиків; право конституційного контролю; залучення значних ресурсів (людських, матеріальних, організаційних) для забезпечення процесів прозорості й відкритості діяльності судової влади загалом.

12. Напрями й відповідні заходи формування довіри визначаються природою й змістом довіри до судової влади: соціальний складник ставить завдання підвищення соціальної відповідальності, підзвітності судової влади українському суспільству (її основними елементами і формами є: відповідальність суддів за свої рішення в ході апеляційного розгляду справи; прозорість діяльності суддів; «роз'яснювальна підзвітність» іншим гілками влади та суспільству загалом; дисциплінарна чи кримінальна відповідальність суддів); етичний складник – необхідність неухильного дотримання суддями високих стандартів поведінки, їхньої доброчесності, відповідальності за їх порушення; пошуку ефективних критеріїв оцінки поведінки суддів установленим стандартам; культурний і когнітивний складники – необхідність узгодженої та системної правопросвітницької і правовиховної роботи суб'єктів судової влади й громадянського суспільства, активізації форм і напрямів їх комунікації в умовах інформаційного суспільства, захисту репутації судової влади; історичний – врахування особливостей правової культури українського суспільства та започаткування нових установок і звичок, насамперед, у сфері запобігання й протидії корупції в судовій та інших системах суспільства; психологічний – розробка програм для суб'єктів судової влади щодо особливостей комунікації з різними верствами громадян; правовий – законодавче визначення й розмежування понять «суддівські стандарти», «суддівська етика», «високі стандарти поведінки», «доброчесність судді»; підвищення вимог щодо рівня правової культури суб'єктів громадянського суспільства, які впливають на функціонування судової влади в Україні.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Novoselova V. Improvement of society legal culture as a basis for increasing transparency and accountability of the judiciary to Ukrainian society / Improvement of the legal culture as a basis for the formation of civil society of modern times : collective monograph / O. Borschevska, O. Boryslavska, I. Kharaberiush, O. Krushnitska, etc. Lviv – Toruń : Liha-Pres, 2020. P. 110 – 132.

2. Новоселова В. В. Підтримання довіри до судової влади в зарубіжних країнах : досвід для України. *Право і суспільство*. 2017. № 5, ч. 2. С. 39 – 43.

3. Новоселова В. В. Феномен довіри у сучасній юридичній науці. *Право і суспільство*. 2017. №4, ч. 2. С. 26 – 32.

4. Новоселова В. В. Індекс довіри до судової влади в Україні : поняття й критерії. *Nationall awjournal: theory and practice*. 2016. № 6. С. 12 – 15.

5. Новоселова В. В. Судова система України крізь призму Індексу верховенства права : проблеми й перспективи. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 3. С. 35 – 38 URL: http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/07/3_2015.pdf

6. Новоселова В. В. Правова культура присяжних засідателів в Україні: поняття й зміст. *Вісник Запорізького національного університету*. 2013. № 3. С. 42 – 49

7. Новоселова В. В. Критерії добору присяжних засідателів : світовий досвід для України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Випуск 4. Том 3. С. 130 – 134.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Новоселова В. В. Соціальна й етична складова довіри до судової влади // Запорізькі правові читання: матеріали щорічної міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 19–20 травня 2020 р.) / за заг. ред. Т. О. Коломoeць. Запоріжжя: ВД «Гельветика», 2020. С. 314–316

2. Новоселова В. В. Довіра до судової влади в Україні в умовах політико-правових реформ // Правова освіта та правова наука в умовах сучасних трансформаційних процесів: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 20 листопада 2019 р.) / за заг. ред.. Т. О. Коломoeць. Запоріжжя : ЗНУ, 2019. С. 41–43.

3. Новоселова В. В. Правові засади формування довіри до судової влади в Україні // Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2017 р.) У 2-х т Т.2 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : ВД «Гельветика», 2017. С. 181 – 183.

4. Новоселова В. В. Політика інформатизації судової системи як складова механізму формування довіри до судової влади в Україні // Одеські юридичні читання: матер. всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 10 – 11 листопада 2017 р.) / за ред. Г. О. Ульянової; уклад.: О. В. Дикий, Ю. Д. Батан. Одеса : ВД «Гельветика», 2017. С. 199 – 201.

5. Новоселова В. В. Проблеми формування довіри до судової влади в Україні // Актуальні питання державотворення та правотворення в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 05 жовтня 2016 р.) / за заг. ред. Т. О. Коломoeць. Запоріжжя : ЗНУ, 2016. С.11 – 13.

6. Новоселова В. В., Удовика Л. Г. Трансформація правової свідомості як складової правової культури в умовах глобалізації // Запорізькі правові читання: матеріали щорічної міжнар. наук.-практ. конф., (м. Запоріжжя, 25

травня 2015 р.) / за заг. ред. Т. О. Коломоець. Запоріжжя : ЗНУ, 2015. С. 52 – 54.

7. Новоселова В. В. Правова природа інституту суду присяжних та їх статусу // Сучасні правові системи світу в умовах глобалізації : реалії та перспективи. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 11 – 12 квітня 2014 р.). К.: У 2-х частинах. Центр правових наукових досліджень, 2014. Частина II. С. 109 – 112.

8. Новоселова В. В. Інститут суду присяжних крізь призму охоронної функції права // Правоохоронна функція держави : теоретичні, методологічні та історико-правові проблеми : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 квітня 2014 р.). МВС України : Міністерство освіти і науки України ; Харк. Нац. ун-т внутр. справ. Х.: ХНУВС, 2014. С. 192 – 195.

9. Новоселова В. В. Особистість присяжного засідателя крізь призму професійно важливих якостей // Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку. Збірник матеріалів VII міжнар. наук.-практ. конф. (17 – 18 травня 2014 р., м. Суми) / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми : ДД «Папірус», 2014. С.291 – 293.

10. Новоселова В. В. Суд присяжних: проблеми й перспективи розвитку в Україні // Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу. матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Херсон, 14 – 15 червня 2013 р.). Херсон : ВД «Гельветика», 2013. С. 28 – 30.

11. Новоселова В. В. Правова культура присяжних засідателів в Україні: проблеми й перспективи розвитку // Актуальні питання правової теорії та юридичної практики: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (м. Ужгород, 11 – 12 жовтня 2012 р.). Ужгород : ВД «Гельветика», 2013. С. 25 – 27.

АНОТАЦІЯ

Новоселова В. В. Формування довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права: теоретико-правові засади. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень». – Запорізький національний університет; Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2020.

Дисертація присвячена дослідженню теоретико-правових засад формування довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права. Проаналізовано генезу осмислення довіри й систематизовано наукові підходи до феномену довіри судової влади у сучасній юридичній науці. Досліджено природу, зміст і суб'єктів довіри до судової влади в Україні. Надано теоретико-правову характеристику основних видів довіри до судової влади та обґрунтовано функціонування суду присяжних як важливого складника формування довіри до судової влади в

Україні. Проаналізовано зарубіжний досвід підтримання високого рівня довіри до судової влади й обґрунтовано напрями та заходи формування довіри до судової влади в Україні в контексті утвердження принципу верховенства права.

Ключові слова: верховенство права, громадськість, довіра до судової влади, легітимність, правова культура, правова свідомість, судова влада, судова система.

АННОТАЦИЯ

Новоселова В. В. Формирование доверия к судебной власти в Украине в контексте утверждения принципа верховенства права: теоретико-правовые основания. – *Квалификационный научный труд на правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – «Теория и история государства и права; история политических и правовых учений». – Запорожский национальный университет; Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина Министерства образования и науки Украины. – Харьков, 2020.

Диссертация посвящена исследованию теоретико-правовых оснований формирования доверия к судебной власти в Украине в контексте утверждения принципа верховенства права. Проанализирован генезис осмысления доверия и систематизированы научные подходы к феномену доверия к судебной власти в современной юридической науке. Обоснованы природа и содержание доверия к судебной власти, которые определяются синкретическим единством социальной, этической, культурной, исторической, психологической, когнитивной, правовой составляющих. Доказано, что доверие к судебной власти является одним из проявлений правовой культуры украинского общества как системы правовых ценностей и идеалов, которые отображают состояние (уровень) правового развития членов общества и воплощается на трех уровнях: интеллектуальном, эмоционально-психологическом и поведенческом. Уточнен и разграничен понятийный аппарат исследования правовых аспектов доверия к судебной власти, который представлен такими понятиями как «доверие», «доверие к судебной власти», «общественность», «судебная власть», «судебная система», «правовая культура», «правосудие», «судопроизводство», «верховенство права», «легитимность судебной власти».

Предложена авторская интерпретация понятия «формирование доверия к судебной власти в Украине в контексте утверждения принципа верховенства права», которое трактуется как целенаправленный процесс деятельности субъектов судебной власти и гражданского общества и состоит в расширении и углублении открытости, гласности и подотчетности судебной власти перед обществом, с одной стороны, расширении направлений и форм коммуникации гражданского общества с судебной властью, активизация их правокультурной, правопросветительской, правовоспитательной работы, с другой, направленных на утверждение принципа верховенства права и правосудия в Украине, повышение уровня

правовой культуры украинского общества. Разграничены и охарактеризованы виды доверия к судебной власти.

Обоснованна позиция о том, что, функционирование института суда присяжных является проявлением истинного народовластия и важным институтом гражданского общества, который характеризует открытость, подотчетность судебной власти перед обществом и гражданами, указывает на демократический характер судопроизводства, способствует повышению авторитета судебной власти в стране, формированию высшего уровня доверия. Акцентируется внимание на том, что привлечение граждан к осуществлению правосудия и наделение их полномочиями судьи во время рассмотрения и разрешения дел способствует повышению их уровня правовой культуры, является фактором, предопределяющим состоятельность судебной власти как таковой. Отмечено, что надлежащее функционирование суда присяжных в Украине положительно влияет на формирование доверия к судебной власти в Украине в контексте утверждения принципа верховенства права.

Проанализирован зарубежный опыт поддержания высокого уровня доверия к судебной власти и обоснованы направления и меры формирования доверия к судебной власти в Украине в контексте утверждения принципа верховенства права. В частности установлено, что опыт поддержания высокого уровня доверия общества к судебной власти в таких странах, как Великобритания, США, Канада, ФРГ, Швеция, Сингапур, Польша является важным фактором формирования доверия общества к государству. Установлено, что невзирая на отличия в функционировании правовых и судебных систем этих стран, сложность и противоречивость современного этапа общественного развития вызывают снижение общего уровня доверия к государственной власти в целом, судебной – в частности. Отмеченное побуждает к поиску новых форм и средств поддержания доверия к судебной власти.

Обоснованно, что конкретные меры, направленные на формирование высокого уровня доверия общества к судебной ветви власти, определяются рядом важных факторов: состояние общей социальной ответственности, подотчетности судебной власти украинскому обществу (ее основными элементами и формами являются: ответственность судей за свои решения в ходе апелляционного разбирательства дела; прозрачность деятельности судей, служебная дисциплина судейского корпуса), этическая составляющая как необходимость неуклонного соблюдения судьями высоких стандартов поведения, их добропорядочности, культурная составляющая (необходимость согласованной правовоспитательной работы субъектов судебной власти и гражданского общества, активизация их коммуникации), историческая составляющая (учет особенностей правовой культуры украинского общества, формирование новых установок и навыков поведения), психологическая составляющая (разработка программ взаимодействия судебных органов и общественности), правовая составляющая (законодательное определение и разграничение понятий

«судебные стандарты», «судебная этика», «високий стандарты поведения», «добропорядочность судьи».

Ключевые слова: верховенство права, общественность, доверие к судебной власти, судебная власть, легитимность, правовое сознание, судебная власть, судебная система.

ABSTRACT

Novoselova V. V. Building confidence in the judiciary in Ukraine in the context of the rule of law establishment: theoretical and legal principles. – *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

Thesis for the Degree of Candidate of Juridical Sciences, specialty 12.00.01 – Theory and History of the State and Law; History of the Political and Legal Studies. – Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia; V. N. Karazin Kharkiv National University University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2020.

The thesis is dedicated to the study of the theoretical and legal principles for building confidence in the judiciary in Ukraine in the context of the rule of law establishment. The author analyzes the genesis of confidence conception and systematizes the scientific approaches to the confidence in the judiciary in modern legal science. The nature, content and subjects of confidence in the judicial power in Ukraine are studied. The theoretical and legal characteristics of the main types of confidence in the judiciary are provided and the jury court functioning as an important component of building confidence in the judiciary in Ukraine is substantiated. The foreign experience of maintaining a high level of confidence in the judiciary is analyzed. It is proved that the areas and relevant measures of confidence building are determined by the nature and content of confidence to the judicial power: the social component aims to increase social responsibility, accountability of the judiciary to the Ukrainian society; the ethical component provides for the need for strict observance by judges of high standards of conduct, their integrity, responsibility for their violation; search for efficient criteria for judges' conduct assessment according to the established standards; cultural and cognitive components require a coordinated and systematic legal education and legal information of the subjects of the judiciary and civil society, intensification of the forms and areas of their communication in the information society, protection of the judiciary reputation; the historical component aims to take into account the peculiarities of the Ukrainian society's legal culture and create new attitudes and habits, primarily in prevention and combating corruption in the judicial system; the psychological component provides for the development of programs for the judiciary subjects with regard to the features of communication with different layers of citizens; the legal component involves legislative definition and differentiation of the concepts "judicial standards", "judicial ethics", "high standards of conduct", "judge's integrity"; increase in the requirements for the level of legal culture of civil society subjects, which affect the judiciary functioning in Ukraine.

Key words: rule of law, public, confidence in the judiciary, legitimacy, legal culture, legal consciousness, judicial power, judicial system.

Підписано до друку 23.10.2019. Папір офсетний. Друк офсетний. Формат
60×90/16. Умов. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Наклад 100 прим.

Видавець і виготовлювач – Видавництво «Константа»,
Харківська область, м. Харків, вул. Космічна, 26
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №376 від 22.01.2001

